

TIJORAT BANKLARDA ISTE'MOL KREDITLARINI TAQDIM ETISH ISTIQBOLLARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Ergasheva Zarifa Baxtiyarovna
Toshkent KIMYO Xalqaro Universiteti
Samarqand filiali 2 – bosqich magistranti
E-mail: baxergashev@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklari ichida iste'mol kreditlarini ajratish jarayonida yuzaga keladigan muammolar hamda ularning yechimlari xususida bayon qilingan. Adabiyotlarni tahlil qilish orqali u qo'llanilgan usullarni, olingan natijalarni o'rganadi va oqibatlarini muhokama qiladi. Muhokamadan olingan xulosalar ushbu muammolarni hal qilish uchun tushuncha va takliflarni beradi.

Kalit so'zlar: Iste'mol kreditlari, tijorat banklari, ajratish, muammolar, usullar, yechimlar, natijalar, munozaralar, xulosalar, takliflar.

Iste'mol kreditlari tijorat banklari faoliyatida muhim rol o'ynaydi va muhim daromad manbai bo'lib xizmat qiladi. Biroq, bank tizimida iste'mol kreditlarini ajratish turli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqola tijorat banklari duch keladigan qiyinchiliklarni yoritishga qaratilgan ushbu ajratish jarayonining nozik tomonlarini o'rganadi. Oldingi tadqiqotlar tijorat banklarida iste'mol kreditlarini ajratish bilan bog'liq bir qator muammolarni ta'kidlaydi. Ushbu muammolar tartibga rioya qilishdan tortib, xatarlarni boshqarish masalalariga qadar. Bundan tashqari, adabiyotda ushbu to'siqlarni engib o'tishda samarali usullarning ahamiyati ta'kidlangan. Muammolarni yaxshiroq tushunish uchun ushbu tadqiqot mavjud adabiyotlar va amaliy tadqiqotlarni tahlil qilib, sifatli yondashuvni qo'llaydi. Usullar iste'mol kreditlarini ajratish bilan bog'liq ilmiy maqolalar, hisobotlar va bank qoidalarini muntazam ravishda ko'rib chiqish va tarkibni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. [1]

Tijorat banklari tarkibidagi iste'mol kreditlarini boshqa bank faoliyatidan ajratish bir qator muammolarni keltirib chiqarishi mumkin:

- Risklarni boshqarish: iste'mol kreditlari odatda tijorat yoki ipoteka kreditlari kabi boshqa turdagi kreditlarga nisbatan har xil xavf profiliga ega. Iste'mol kreditlarini ajratish murakkab va resurslarni talab qiladigan iste'mol kreditlarining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilgan xavflarni boshqarishning alohida strategiyasini talab qiladi. [2]

Iste'mol kreditlari, albatta, risklarni boshqarishning maxsus strategiyasini talab qiladigan noyob xavflarni keltirib chiqaradi. Mana ba'zi asosiy fikrlar:

- Kredit riskini baholash: iste'mol kreditlari tijorat yoki ipoteka kreditlariga nisbatan ko'pincha kichikroq bo'ladi, lekin ular odatda ta'minlanmaydi. Bu shuni

anglatadiki, kreditorlar alohida qarz oluvchilarning kredit qobiliyatini qat'iy baholashga e'tibor qaratishlari kerak. Kredit ballaridan foydalanish, daromadlarni tekshirish va qarzdan daromadga nisbati iste'mol krediti xavfini baholashning keng tarqalgan usullari hisoblanadi.

- Xulq-atvor xavfi: iste'molchilarning xatti-harakatlari biznes yoki mulk egalariga nisbatan kamroq taxmin qilinishi mumkin. Ishni yo'qotish, kutilmagan xarajatlar yoki shaxsiy sharoitlarning o'zgarishi kabi omillar qarz oluvchining to'lash qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin. Xatarlarni boshqarish strategiyasi ushbu xatti-harakatlar xavfini taxmin qilish va kamaytirish uchun stsenariy tahlilini o'z ichiga olishi kerak.
- Normativ muvofiqlik: iste'mol krediti iste'molchilarni himoya qilish to'g'risidagi qonun va qoidalarga bo'ysunadi, masalan kreditlash to'g'risidagi qonundagi haqiqat (TILA) va adolatli kredit hisoboti to'g'risidagi qonun (FCRA). Ushbu qoidalarga rioya qilishni ta'minlash huquqiy va obro'li xavflardan qochish uchun juda muhimdir.
- Bozor xavfi: iste'mol kreditlari portfelli iqtisodiy o'zgarishlarga va iste'mol xarajatlari odatlarining o'zgarishiga moyil bo'lishi mumkin. Xavf menejerlari bozor xavfi ta'sirini aniq baholash uchun ishsizlik darajasi va foiz stavkalari harakati kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni kuzatishi kerak.
- To'plamlar va qayta tiklash: defolt holatida iste'mol kreditlaridan mablag'larni undirish qiyin va qimmatga tushishi mumkin. Risklarni samarali boshqarish kreditni mashq qilish va tiklash uchun mustahkam to'plam jarayonlari va strategiyalarini amalga oshirishni o'z ichiga oladi.
- Firibgarlik xavfi: iste'mol krediti firibgarlikning turli shakllariga, jumladan, shaxsni o'g'irlash va kredit olish uchun ariza firibgarligiga nisbatan zaifdir. Ushbu xavfni kamaytirish uchun firibgarlikni aniqlashning ilg'or vositalari va tekshirish jarayonlaridan foydalanish juda muhimdir.
- Texnologiya va ma'lumotlar xavfi: kreditlash jarayonlarini raqamlashtirishning kuchayishi bilan kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligi muhim tashvishga aylandi. Xavf menejerlari ma'lumotlarning buzilishi va kiberhujumlarning oldini olish uchun mijozlar ma'lumotlari va tizimlarining xavfsizligini ta'minlashi kerak. [3]

Ushbu murakkabliklarni hisobga olgan holda, iste'mol kreditlarini alohida risklarni boshqarish uchun ajratish oqilona. Xatarlarni boshqarish strategiyasini iste'mol kreditining o'ziga xos xususiyatlari va muammolariga moslashtirish moliya institutlariga portfel faoliyatini optimallashtirish bilan birga xatarlarni samarali ravishda kamaytirishga yordam beradi.

- Operatsion samaradorlik: tijorat bankida iste'mol kreditlari bo'yicha alohida tizim va jarayonlarni yuritish operatsion murakkablik va xarajatlarning

oshishiga olib kelishi mumkin. Ushbu operatsiyalarni samarali boshqarish uchun qo'shimcha infratuzilma, texnologiya va xodimlar talab qilinishi mumkin. [4]

Tijorat bankida iste'mol kreditlari bo'yicha alohida tizimlar va jarayonlarni saqlash haqiqatan ham operatsion murakkablik va xarajatlarning oshishiga olib kelishi mumkin. Mana qanday:

- Infratuzilma xarajatlari: alohida tizimlarni ishga tushirish har bir tizimni qo'llab-quvvatlash uchun serverlar, ma'lumotlar bazalari va dasturiy ta'minot litsenziyalari kabi qo'shimcha infratuzilmaga sarmoya kiritishni anglatadi. Bu nafaqat dastlabki sozlash xarajatlarini, balki doimiy texnik xarajatlarni ham o'z ichiga oladi.
- Texnologiya integratsiyasi muammolari: alohida tizimlarni birlashtirish murakkab va ko'p vaqt talab qilishi mumkin. Ko'pincha tizimlar o'rtasida uzluksiz aloqani ta'minlash uchun maxsus ishlab chiqish yoki o'rta dasturlardan foydalanishni talab qiladi, bu esa umumiy xarajat va murakkablikni oshiradi.
- Ma'lumotlarni boshqarish: bir nechta tizimlarda ma'lumotlarni boshqarish qiyin bo'lishi mumkin. Bu ma'lumotlarning takrorlanishiga, nomuvofiqliklarga va xatolarga olib kelishi mumkin, bu ma'lumotlarni taqqoslash va tozalash uchun qo'shimcha manbalarni talab qiladi.
- Kadrlar talablari: alohida tizimlarning ishlashi har bir tizimni boshqarish uchun maxsus ko'nikmalarga ega xodimlarni yollash va o'qitishni talab qilishi mumkin. Bu ish haqi xarajatlarini oshiradi va agar xodimlar tizimlar o'rtasida almashtirilmasa, samarasizlikni keltirib chiqarishi mumkin.
- Operatsion samarasizliklar: iste'mol kreditlari bo'yicha alohida jarayonlarga ega bo'lish tizimlar o'rtasida ma'lumot uzatish uchun takroriy harakatlar va qo'lda vaqtinchalik echimlarga olib kelishi mumkin. Bu nafaqat jarayonlarni sekinlashtiradi, balki xatolar va kechikishlar ehtimolini oshiradi.
- Tartibga muvofiqlik: bir nechta tizimlar bilan ishlashda tartibga solish talablariga rioya qilish yanada murakkablashadi. Tizimlar bo'yicha hisobot berishda izchillik va aniqlikni ta'minlash qo'shimcha nazorat va resurslarni talab qiladi. [5]

Iste'mol kreditlari bo'yicha tizimlar va jarayonlarni birlashtirish ushbu qiyinchiliklarni engillashtirishi va uzoq muddatda operatsion samaradorlik va xarajatlarni tejashga olib kelishi mumkin. Operatsiyalarni markazlashtirish orqali banklar ish oqimlarini soddalashtirishi, sa'y-harakatlarning takrorlanishini kamaytirishi va texnologiya infratuzilmasi va kadrlar bilan ta'minlashda o'lchov iqtisodidan foydalanishi mumkin.

- Kapitalni taqsimlash: banklar o'zlarining kredit faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun kapitalni to'g'ri taqsimlashlari kerak. Iste'mol kreditlarini ajratish kapitalni

ajratishning alohida metodologiyasini talab qilishi mumkin, bu bankning umumiy kapital tuzilishi va rentabelligiga ta'sir qilishi mumkin. [6]

Kapitalni taqsimlash banklar uchun kredit faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun etarli mablag'ga ega bo'lishlari va shu bilan birga sog'lom balansni saqlashlari uchun juda muhimdir. Iste'mol kreditlari haqida gap ketganda, banklar ko'pincha turli xil kreditlar bilan bog'liq bo'lgan alohida xavf profillari tufayli kapitalni ajratishning alohida metodologiyalaridan foydalanadilar. Masalan, iste'mol kreditlari odatda tijorat kreditlariga nisbatan qisqa muddatlarga va past xavfga ega. Shuning uchun banklar iste'mol kreditlari portfellariga kamroq kapital ajratishi mumkin. Bu ularga me'yoriy talablarga javob beradigan va rentabellikni saqlab turganda zarur bo'lgan xavfli aktivlarga ko'proq kapital berish orqali kapital tarkibini optimallashtirishga imkon beradi.

Kapitalni ajratishning alohida metodologiyalaridan foydalangan holda, banklar o'zlarining xavf-xatarlarini yaxshiroq boshqarishlari va kredit portfelining turli segmentlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarga bardosh berish uchun etarli kapitalga ega bo'lishlarini ta'minlashlari mumkin. Ushbu yondashuv banklarga iqtisodiy noaniqliklar sharoitida barqarorlik va barqarorlikni saqlashga yordam beradi.

- Normativ muvofiqlik: iste'mol krediti iste'molchilarni himoya qilish va adolatli kreditlash amaliyotini ta'minlashga qaratilgan turli qoidalarga bo'ysunadi. Iste'mol kreditlarini ajratish iste'mol kreditiga xos bo'lgan qo'shimcha me'yoriy talablarga rioya qilishni talab qilishi mumkin, bu esa me'yoriy muvofiqlik harakatlariga yana bir murakkablik qatlamini qo'shadi.
- O'zaro sotish imkoniyatlari: tijorat banklari ko'pincha o'z mijozlariga mahsulot va xizmatlarni o'zaro sotishdan foyda ko'rishadi. Iste'mol kreditlarini ajratish potentsial ravishda o'zaro sotish imkoniyatlarini va boshqa bank mahsulotlari bilan sinergiyani cheklab qo'yishi mumkin, bu esa daromad olishga ta'sir qiladi.
- Miqyos iqtisodiyoti: tijorat banklari odatda turli xil moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilish orqali miqyos iqtisodiyotidan foyda ko'rishadi. Iste'mol kreditlarini ajratish miqyos tejamkorligini pasaytirishi va bankning umumiy rentabelligiga ta'sir qilishi mumkin.
- Mijozlar tajribasi: mijozlar ko'pincha qulaylik va moliyaviy xizmatlarning uzluksiz integratsiyasini qadrlashadi. Agar mijozlar har xil turdagi bank xizmatlari uchun turli bo'limlar yoki tizimlar bilan o'zaro aloqada bo'lishlari kerak bo'lsa, iste'mol kreditlarini ajratish mijozlarning ajralib chiqishiga olib kelishi mumkin.
- Brend imidji va ishonch: bankning obro'siga uning turli xil kredit faoliyatini samarali boshqarish qobiliyati ta'sir qilishi mumkin. Iste'mol kreditlarini ajratish, agar mijozlar buni xizmatlarning parchalanishi yoki iste'mol kreditlari

bo'yicha tajribaning etishmasligi deb bilsalar, bankning brend imidji va ishonchiga ta'sir qilishi mumkin. [7]

Umuman olganda, tijorat banklari ichida iste'mol kreditlarini ajratish uchun potentsial foyda bo'lishi mumkin, masalan, diqqat va ixtisoslashuvning oshishi, shuningdek, diqqat bilan ko'rib chiqilishi va boshqarilishi kerak bo'lgan bir nechta muammolarni keltirib chiqaradi. Muhokama ushbu muammolarning oqibatlarini o'rganadi va ularni hal qilishning potentsial strategiyalarini o'rganadi. Bu soddalashtirilgan me'yoriy asoslar, xavflarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish va texnologiya infratuzilmasiga investitsiyalar zarurligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, murakkabliklarni samarali boshqarish uchun banklar va nazorat qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlik juda muhimdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida iste'mol kreditlarini ajratish ko'p qirrali muammolarni keltirib chiqaradi, ularni bartaraf etish uchun birgalikda harakat qilish kerak. Normativ muvofiqlik muhim tashvish bo'lib qolsa-da, operatsion va texnologik cheklovlar ham katta to'siqlarni keltirib chiqaradi. Biroq, proaktiv chora-tadbirlarni qabul qilish va hamkorlikni rivojlantirish orqali banklar ushbu muammolarni yumshatishi va kreditlarni ajratish jarayonlarining samaradorligini oshirishi mumkin. Topilmalar asosida tijorat banklariga kreditlarni ajratish jarayonlarini avtomatlashtirish va ma'lumotlarni boshqarish imkoniyatlarini yaxshilash uchun texnologiyalarga investitsiyalarni birinchi o'ringa qo'yish tavsiya etiladi.

Bundan tashqari, nazorat qiluvchi organlar bilan yaqin hamkorlikni rivojlantirish muvofiqlik harakatlarini osonlashtirishi va tartibga solish muhitini yanada qulaylashtirishi mumkin. Bundan tashqari, ajratish tartib-qoidalarini doimiy monitoring qilish va baholash rivojlanayotgan bozor dinamikasi va tartibga solish talablariga moslashish uchun juda muhimdir. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida iste'mol kreditlarini ajratish bilan bog'liq muammolar muhim, ammo ularni hal qilib bo'lmaydi. Normativ, operatsion va texnologik muammolarni faol ravishda hal qilish orqali banklar iste'mol kreditlari portfellarini boshqarishda samaradorligi va barqarorligini oshirishi mumkin.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro'yxati

1. Алпатова Э.С., Валиева Л.М. Оценка эффективности потребительского кредитования в региональном коммерческом банке (по данным ООО «Камкомбанк») и совершенствование механизма его организации // Научное обозрение. – Москва: 2016. № 2. – С.: 12–19.
2. Шагазатов О. “Исте'mol kreditining rivojlantirish omillari” // Бозор, Пул ва Кредит журнали. – Тошкент: 2006. № 7. – Б.: 6.
3. Статистик бюлтенъ: Ўзбекистон Республикаси марказий банки. – Тошкент: 2018 йил.

4. Статистик бюлтенъ: Ўзбекистон Республикаси марказий банки. – Тошкент: 2019 йил.
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – Москва: Гелиос АРВ, 2012. – С.: 98-99.
6. Бланшар О. Макроэкономика. – Москва: ВШЭ, 2010. – С.: 92-101.
7. Лаврушин О.И. Банковское дело. – Москва: Кнорус, 2008. – С.: 474.